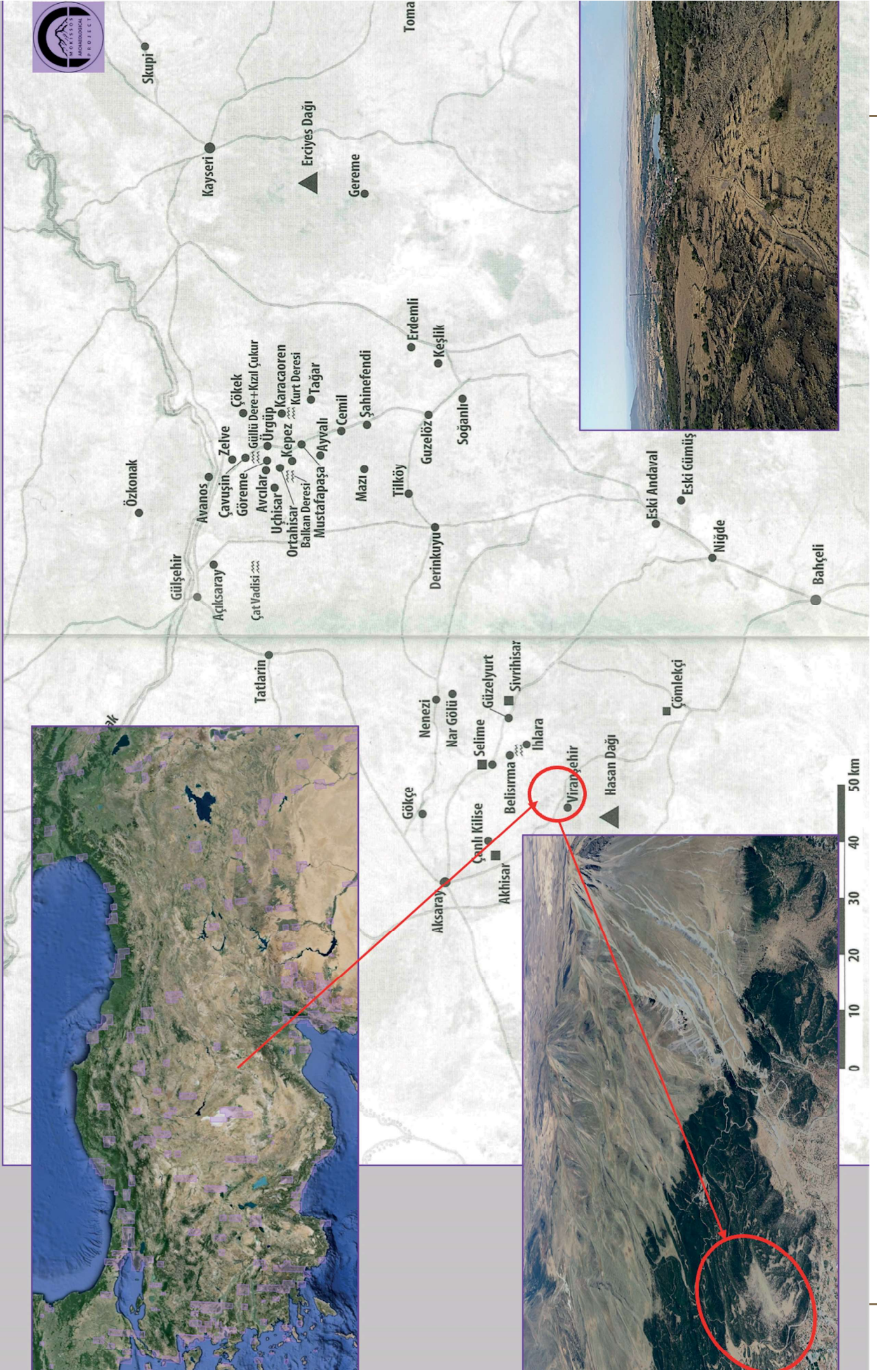

Resim 1. Mokissos Antik Kenti'nin Konumu (Mokissos Kazı Arşivi)

DAĞIN İÇİNDEKİ METROPOLİS: MOKİSSOS

Nilüfer PEKER*

Marco, Irene dedikleri kentin hangisi olduğunu anlayamamıştır ki; önemi de yok zaten: ortasında durup bakıldığında başka bir kent olacak nasılsa; Irene uzaktan bakılan, yaklaşıldığında değişen bir kent adıdır. Kent girmeden geçen için başka, ona yakalanan ve bir daha asla çıkamayan için başkadır; her birine farklı bir ad verilmeli... diyor Italo Calvino, Görünmez Kentler adlı kitabında (s. 165). Dağın (Argaios Archelaies) eteklerinde Viranşehir, Örenşehir/Örenşar, Nora/Neroassos adlarıyla da anılan Mokissos'u anlatıyor sanki... (Resim 1). Hasan Dağı'ndan püsküren lav akıntılarının oluşturduğu doğal çanak form içine konumlanmış kent, etrafını saran meşe ormanının kucakladığı yapı kalıntılarıyla aşağıdan geçen için bir tabeladır, bir isimdir sadece. Yaklaşık 1500 metre yükseklikte, kuzeyde yoğun bir orman, güney ve batıda ise sarp yamaçların sınırlandırdığı kent içine giren, patikalarında yürüyen için ise başkadır.

Zamanın tüm yıkımına karşın bütün görkemi ve güzelliğiyle ayakta karşılar geleni ve bugün yaban bitkilerinin arasında direnen taş örgü duvarlar, canlı olduğu uzak geçmişte nasıldı anlatır gelene kendini. Gerçekten de Mokissos İç Anadolu'nun belki de görsel anlamda en pitoresk ve çarpıcı arkeolojik sit alanlarından biridir (Resim 2). Mokissos Antik Kenti Aksaray'ın yaklaşık 30 km güneyinde, Hasan Dağı'nın eteklerinde, bugün Aksaray ilinin bir mahallesi olan Helvadere beldesinin hemen üzerindedir. Kapadokya'nın tarihi, arkeolojik bulgular sayesinde, en erken insan yaşamıyla ilgili izlerin ortaya çıkışı olan Paleolitik Çağ'a kadar uzanır. Kuşkusuz bölgenin farklı dönemlerine ilişkin yaşam sürekliliğini de arkeolojik veriler yoluyla takip etmek mümkündür.

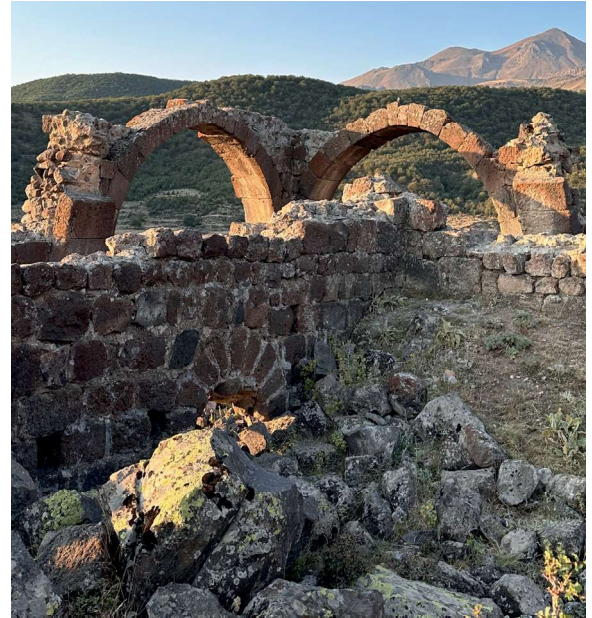

Resim 2. Mokissos Sit Alanı Genel Görünüm (Mokissos Kazı Arşivi)

* Doç. Dr. Nilüfer PEKER, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü

Bununla birlikte bölgenin bugünkü en görünür kültürel kalıntıları olan çoğunluğu kayadan oyma mimari ve duvar resmi örnekleri Bizans Dönemi'ne aittir. Aynı zamanda sözü edilen kültür mirası öğeleri Kapadokya kültürel turizminin de ana bileşenlerinden biridir. Buna karşın Likya, Karya, Kilikya gibi bölgelerin aksine Kapadokya'nın büyük kentlerine ve taş örgü (kagir) yapılarına ilişkin bilgiler oldukça sınırlıdır. Büyük şehirlerden ya da bu şehirlerdeki etkileyici anıtlardan neredeyse hiçbir şey günümüze ulaşmamıştır. Az sayıda kalıntıları günümüze ulaşmış Geç Antik Çağ ve Bizans kentlerinin daha sistematik kazılarla gün ışığına çıkarılmasına ve mimari ve arkeolojik bulguların multidisipliner araştırmalarla değerlendirilmesine ihtiyaç vardır. Araştırmaların ve kazıların azlığı bölgenin kültür mirasının önemli bir dönemini de anlamayı zorlaştırmaktadır. Kuşkusuz Kaisareia (Kayseri), Koloneia (Aksaray) ve Tyana (Kemerhisar) gibi Roma kentleri Geç Antik Çağ'da da büyük merkezler olmalıydılar. Ancak bugün ilk ikisinden neredeyse hiçbir iz yoktur. Tyana'da sürdürülen kazıların bulguları Roma döneminde görkemli bir kent olduğunu işaret etmenin yanı sıra Geç Antik Çağ'da da önemini sürdürdüğünü gösterir. Yazılı kaynaklar Geç Antik Çağ'da sözü edilen şehirlerde canlı bir kültürel ve dinî yaşamın varlığına işaret etseler de bu bilginin yeni kazı çalışmalarıyla ulaşılacak arkeolojik datayla birleştirilmesine ve bütüncül bir okumaya ihtiyaç vardır. Kazılarını yürüttüğümüz Mokissos Antik Kenti, hem Kapadokya özelinde hem de İç Anadolu genelinde bugün bilinen en büyük Geç Antik Çağ metropolüdür. Kazılar sayesinde gerek Kapadokya'da gerekse İç Anadolu'da 6. yüzyıl ile 14. yüzyıllar arasındaki süreklilik, etkileşim, değişim ve kopuş üzerine somut veriler ortaya çıkmaktadır. Bugüne kadar Kapadokya özelinde ve İç ve Doğu Anadolu genelinde bilinen

Geç Antik, Erken Bizans kentlerinin yaklaşık yüzölçümleriyle karşılaştırıldığında Mokissos'un yayıldığı alanın büyüklüğü gerçekten etkileyicidir. Kent, elbette o dönemin, yani 6. yüzyılın, İç Anadolu ölçeğinde, statü, sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda, bir nevi Efes'i (Ephesos) olarak nitelendirilebilir. Kentsel yaşama dair önemli bulguların olduğu, sivil ve dinî yaşama ilişkin anıtsal yapıların bulunduğu kent tarihçi Prokopios'a göre büyük oranda Justinianos döneminde bugünkü biçimini almıştır. Geç Antik Çağ'ın en parlak dönemi sayılabilecek 6. yüzyılda düzenlenmiş bir metropol olan Mokissos, Kapadokya Metropolitliği oluşuyla da bölgenin dinî başkenti olarak etkin bir rol oynamıştır. Çok sayıda kilise, yaklaşık bin sivil konut, sarnıçlar ve elliden fazla Roma Dönemi tonozlu oda mezarının anıtsal taş örgü mimari örneklerine ev sahipliği yapan kent, meşe ormanlarının içinde yer almasıyla eşine az rastlanır bir arkeolojik ve doğal peyzaj birlikteliği sergiler (Resim 3).

Resim 3. Mimari Kalıntılardan Hasan Dağı'na Bakış
(Mokissos Kazı Arşivi)

Kapadokya ziyaretçisine Batı Anadolu ve Akdeniz kentleri paralelinde anıtsallığı ile yeni bir kültür turizmi deneyimi sunan Mokissos, aynı zamanda peyzajıyla da doğa turizmine (trekking, bisiklet vb.) olanak sağlayan bir alan olarak dikkat çeker. Elbette Mokissos Kazıları'nda gün ışığına çıkarılan arkeolojik ve mimari buluntuların, Kapadokya kültür turizmi destinasyonu için sürdürülebilir yeni bir soluk olmasında etkisi büyük olacaktır.

Tarihin Söyledikleri

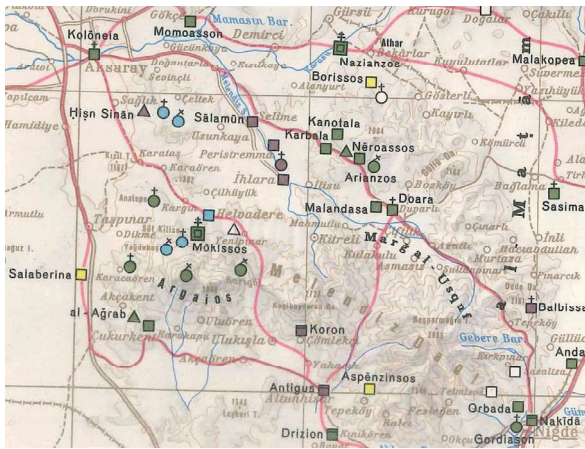
Yaygın biçimde halk arasında Viranşehir/Örenşehir olarak bilinen kentin Mokissos olduğunu kanıtlayan yazılı bir buluntu henüz ele geçmemesine karşın Ernest Honigmann (1939), tarihçi Prokopios'un Yapılar adlı eserine dayanarak, Viranşehir'in İmparator Iustinianos (527-565) tarafından yeniden kurulan Mokissos olabileceğini önermiştir. Honigmann bu tezini desteklemek için 6. yüzyıl Bizans kilise organizasyonuna dair belgeleri ve Mokissos Başpiskoposluğu'na bağlı tüm piskoposluk ve taşra piskoposluğu (khorepiskopoi) merkezlerinin konumlarını kanıt olarak sunmuştur. Mokissos kelimesi etimolojisi itibariyle Kapadokya Bölgesi'ndeki birçok toponimde de olduğu gibi Yunanca kökenli değildir ve Anadolu halklarından Hititler ya da Luvilerle ilişkilendirilebilir. Ancak bu dönem yazılı kaynakları arasında böylesi bir isim benzerliğine işaret eden bir veriye ne yazık ki bugüne kadar rastlanmamıştır.

Yerleşimle ilgili bilinen en eski yazılı belge Helenistik Dönem'de yaşamış Antik Yunan tarihçisi Polibios'un MÖ 264 – MÖ 146 yılları arasındaki gelişmeleri ele aldığı Historia başlıklı eserinde geçen Μωκισσέων χώρα tanımıdır; ancak bunun orijinal metnin okunmasından kaynaklı bir hata olabileceği savı da ileri sürülmektedir. Yerleşimin adından kesin olarak oldukça geç bir tarihte söz eden ilk kişi Bizanslı tarihçi Propokopios'tur:

“Kapadokya'da, ovada Mokissos adında bir kale (phourion) vardı, o kadar haraptı ki kısmen yıkılmış, kısmen de yıkılma tehlikesi altında bulunmaktaydı. İmparator Iustinianos bunu tümüyle yıktırdı ve kalenin batısındaki dik, çok yüksek ve ulaşılmaz güç yere dev bir sur inşa ettirdi. Ayrıca birçok kilise, ticari binalar, hamam ve kentin zenginliğini gösterecek başka bina yaptırdı. Mokissos daha sonra Metropolis mertebesine de yükseltilmiştir; Romalılar belli bir halkın yaşadığı bölgenin merkezî konumdaki kentini böyle adlandırırılar.” İmparator Iustinianos döneminde yeni yerleşimler kurulması ya da bir yerleşimin yerinin güvenlik nedeniyle ya da başka nedenlerle değiştirilmesi oldukça sık karşılaşılan bir olguydu.

Mokissos'tan söz eden bir diğer önemli vakanüvist 6. yüzyılda yaşamış olan Bizanslı Stefanos'tur. Eserleri arasında bulunan bir coğrafya sözlüğünde Mokissos'tan 5. yüzyılın sonunda Bizans İmparatorluğu'nun Kapadokya II Bölgesi'nde yer alan polis idari statüsündeki bir kent olarak söz eder. Hierokles ise 527–528 tarihli Synekdemosis adlı eserinde kenti, Kapadokya II idari bölgesinin sekiz şehri arasında saymakta, fakat bazı başka Anadolu yerleşimlerinde olduğu gibi sadece bir rhegeonun merkezi olarak göstermektedir. Buna benzer geniş devlet mülkleri Geç Roma Dönemi'nde Kapadokya'nın batısında büyük bir alanı kapsamaktaydı. Kent, Bizans Kilisesi hiyerarşisi içinde metropolis düzeyindedir. Kentle ilgili önemli yazılı verilerden biri kuşkusuz 553'te toplanan konsilin resmî kayıtlarıdır. Söz konusu belgelerde Mokissos'a başkent olma hakkı verilmesinin yanı sıra isminin Iustinianopolis (Iustinianos'un kenti) olarak değiştirildiği belirtilir. Daha erken tarihli bir diğer konsil toplantısı kaydında kentin başkent statüsü almasıyla birlikte piskoposluk merkezi olduğu ve Iustinianopolis'in Kapadokya II Bölgesi'ne ait olduğu ifade edilir.

Yeni başpiskoposluğun kuruluşuyla birlikte resmî olarak 535 yılında bölge ikiye bölünmüş ve Kapadokya II Bölgesi'nin kuzey ve batı merkezleri Mokissos metropolitliğine bağlanırken, güney Tyana (Kemerhisar, Niğde) piskoposunun kontrolü altında kalmıştır. Mokissos böylece Kapadokya III adıyla anılan ve Kızılırmak'ın güneyine uzanan yeni kilise idare bölgesinin metropolitliği, yani başkenti hâline gelmiştir, ancak siyasi olarak Kapadokya II Bölgesi'nin yetki sınırları içinde kalmaya devam etmiştir. Iustiniapolis adı son olarak 692 yılındaki kilise konsilinde kullanıldıktan sonra tarihî kaynaklardan bir daha kullanılmamak üzere silinir. Mokissos, Kapadokya III Kilise yönetim bölgesinin başkenti olma statüsünü Bizans'ın yıkılışına kadar korumuş ancak herhangi bir politik etki gösterememiş, bununla birlikte Tyana (Kemerhisar, Niğde) Kapadokya II Bölgesi'nin mülki idare merkezi olmaya devam etmiştir. Bizans Kilisesi'nin devlet yapılanmasına benzer bir hiyerarşik teşkilatı vardır ve söz konusu örgütlenmenin dikkate değer kayıtlarından biri olan piskoposluk listelerinde Kapadokya'da idari bakımından Mokissos'a bağlı olduğu belirtilen yerel kiliseler arasında Nazianzos/Nenezi (Bekarlar), Koloneia (Aksaray), Parnassos/Parlasan (Değirmenyolu), Doara (Duarlı), Matiane/Maçan/Avclar (Göreme) yer almaktadır (Resim 4).

Resim 4. Kapadokya Bölgesi'nde Başpiskoposluk Olarak Mokissos (TIB Bölge Haritası)

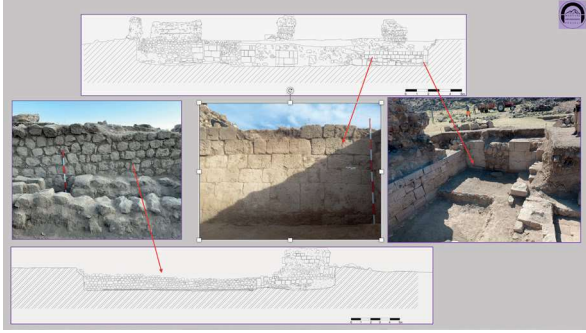
Viranşehir'in kalıntıları 19.-20. yüzyıllarda bazı araştırmacı gezginlerin dikkatini çekmiştir. Rum Başpiskopos Kyrillos (1815), Charles Texier ve William John Hamilton kent kalıntılarını anlattıkları kısa betimlerinde bugünkü hâline benzer bir tablo çizerler.

Maddi Kalıntıların Söyledikleri

Kentin günümüzdeki girişi, Helvadere'nin kuzeyinde, iki tepelik arasına yerleşmiş, yerel halk arasında Demir Kapı olarak adlandırılan ince ve dar geçitten sağlanır. Antik kentin etrafını saran dik yamaçlı vadiler bir tür doğal savunma hattı oluşturur. Geçidin batısındaki yükselti üzerinde surla çevrili akropolis yer alırken, yamaçlarda ve kamusal alan olarak kullanılan merkezdeki düzlükte yoğun bir yapılaşma görülür. Belki topografyanın özelliğinden belki de Kapadokya'nın kendine özgü geleneğinden midir bilinmez ama Mokissos, Anadolu'nun batı ve güney bölgelerinde antik kentlerde görülen şehir planlarından çok uzakta durur. Yamaçların eteklerinde yoğunlaşmış, yerel taşlarla kabaca inşa edilmiş düz çatılı veya kubbe-tonoz örtülü yaklaşık bin konut, düzgün kesme taşların oluşturduğu beşik tonozları ve beden duvarlarıyla ayakta kalmış Roma nekropolisini oluşturan elli civarında anıtsal mezar, kuzeybatı tepede anıtsal duvarları ve kemerleriyle özenle biçimlenmiş taşlarla örülü duvarları hâlen geçmişe direnen Kemerli ve Kara kiliseler, kentin merkezinde bir ana kilise (katedral), pareklesionlu bir mezar kilisesi, birkaç şapel ve bir piskoposluk konutundan oluşan başpiskoposluk kompleksi, sarnıçlar ve tepelere yayılmış bir o kadar da toprağın altında keşfedilmeyi bekleyen çok sayıda yapı kalıntısıyla kent yüzyılların tanıklığını dile getirir.

Mimarileri esas alınarak yaklaşık olarak tarihlenebilen kentteki kiliseler, 6. yüzyılın ortasıyla 7. yüzyıl başı arasında inşa edilmiş olmalıdır. Kiliseler, Bizans mimarisinin Kapadokya Bölgesi'ndeki ortak dönemsel karakterlerinden bazılarını yansıtır. Bazilika, tek nefli ve serbest haç gibi plan çeşitliliğine

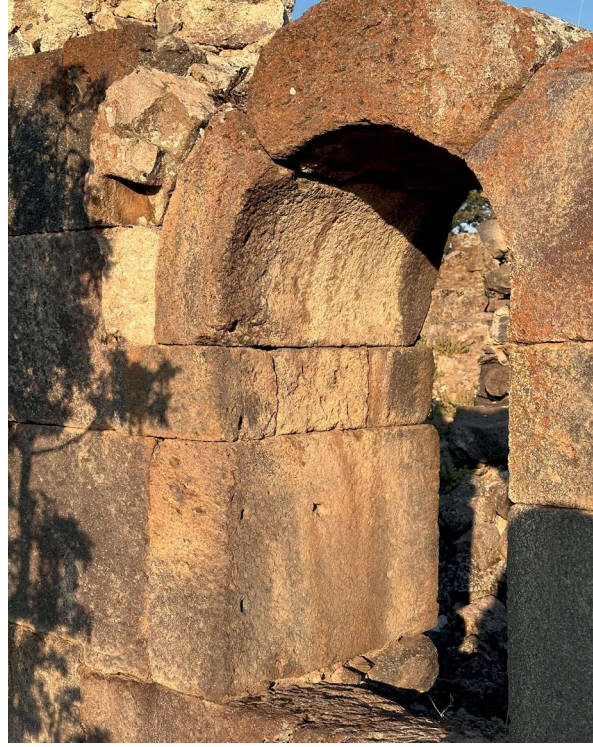
sahip yapılarda at nalı formunda apsisler, beşik tonozlar dikkat çeker. Yapıları malzeme ve teknik açısından iki ana gruba ayırmak mümkündür. İlk grup duvar örgüsünde büyük düzgün kesme taşlar, gri harç ve molozdan oluşan dolguda kaplama olarak kullanılmıştır (Resim 5).

Resim 5. Duvar Kaplamaları (Mokissos Kazı Arşivi)

İkinci grubu birbiriyle uyumlu ölçülerde özenle kesilmiş küçük kesme taşlarla veya bol miktarda harçla bağlanan moloz taşlarla inşa edilen kilise yapıları oluşturur. Cephe özellikleri oldukça sadedir. Geç Antik Çağ'da bölgede yaygın olarak görülen dış sıralı profilli silmeler genellikle pencere kemerlerini sınırlandırır (Resim 6).

Kentin kamusal alanında merkezdeki başpiskoposluk kompleksi 2023'ten beri sürdürülen kazılar sayesinde gün ışığına

Resim 6. Pencere Kemerleri (Mokissos Kazı Arşivi)

çıkılmaktadır (Resim 7). Özgününde kubbeli bir bazilika olarak olasılıkla 6. yüzyılda inşa edilmiş yapı, sonraki yüzyıllarda mezar mekânı olarak işlevini sürdürmüş gibi görünüyor. Bir ana nefin iki yanda pareklesionlarla düzenlendiği 22 numaralı kilise ise kompleksin en iyi korunmuş yapılarından.

Resim 7. Başpiskoposluk Kompleksi Hava Fotoğrafi (Mokissos Kazı Arşivi)

Komplekste ortaya çıkarılan kesme taştan inşa edilmiş beşik tonozlu sarnıç kentteki diğer sarnıçlar gibi kentin su ihtiyacının karşılanma biçimini ortaya koymaktadır. Mokissos Piskoposluğu'nun fiziksel kanıtları olarak gün yüzüne çıkarılmaya devam eden yapı grubundaki kazılar, Kızılırmak'ın güneyinde bulunan ve Kapadokya Tertia (Kapadokya III) adıyla anılan kilise yönetim bölgesinin (eparchia) idare merkezini ortaya çıkarması itibarıyla de heyecan vericidir. Ana kilise Kapadokya'nın Geç Antik Çağ geleneğinde görülen mimari özelliklere sahiptir.

Kazılar sonucunda özgün kesme taş kaplı taban, altar ve templon styloabatu gibi mimari öğeler bozulmadan ele geçmiştir. 6. yüzyılda Iustinianos'un kenti ihyası sırasında yapılmış olduğunu düşündüğümüz yapıda gerçekleştirilen kazılar, bugüne kadar sanılanın aksine Orta Çağ boyunca da kullanım gördüğünü işaret eder. Kuzey ve batı duvarın iç kaplamasının olasılıkla Geç Antik Çağ sonrası yeniden yapıldığı görülür (Resim 5). Söz konusu duvarlarda daha küçük ve özensiz kesme taşlardan oluşan malzeme bu duruma işaret etmektedir. Bir mezar kilisesi olarak kullanılmış Kilise 22 de, ana kilise gibi 6. yüzyılda inşa edilmiş olmasına karşın Orta Çağ boyunca da kullanım görmüştür. Kazılar sırasında ayine ilişkin liturjik elemanlar gün yüzüne çıkarılmıştır (Resim 8).

Resim 8. Kazı Çalışmaları (Mokissos Kazı Arşivi)

Ana apsis döşemesi altında ortaya çıkarılan mezar buluntusu olan 11. yüzyıl sikkesi yapının bu dönemde hâlen aktif olduğunun kanıtıdır.

Batı yamaçta kentin sembolü olmuş serbest haç planlı Kemerli Kilise, zamanın acımasız tahribatına inatla direnen kemerleriyle tıpkı bir heykel gibidir (Resim 9).

Resim 9. Kemerli Kilise (Mokissos Kazı Arşivi)

19. yüzyılda, Helvadere'de yaşayan Rumların kiliseyi Baba, Oğul ve Kutsal Ruh Kilisesi ya da Aziz Georgios Kilisesi olarak adlandırdıkları biliniyor. Sözlü tarih, o dönemde Helvadere'deki Ortodoks Hristiyanların Paskalya Bayramı'nı ve Yortu Günü 23 Nisan olan Aziz Georgios kutlamasını kilisede gerçekleştirdiklerini söyler.

Duvar örgüsünde düzgün kesme kırmızı gri tonda bazalt taş blokların kullanıldığı yapı 6. yüzyılın sonu ve 7. yüzyılın başında inşa edilmiş olmalıdır. Kapadokya genelinde ve Hasan Dağı çevresinde serbest haç planlı kiliseler Erken ve Orta Bizans dönemleri (5.–6. ve 10.–11. yüzyıllar) boyunca görülür. Bununla birlikte Kemerli Kilise'nin planı ve yapım özellikleri bölgenin erken dönem yapılarıyla benzerlikler gösterir; öyle ki bu yapıların tamamı 7. yüzyılın ilk yarısında Kapadokya Bölgesi'ni de etkileyen İslam fetihlerinin başlangıcından önceki döneme tarihlenir.

Kemerli Kilise ile aynı patika üzerinde yer alan Kara Kilise'nin ilk yapı evresi de 6. yüzyıldır. Özgününde üç nefli bir bazilika olan yapının sonraki değişiklikler nedeniyle bugün tek nefli bir plan yansıttığı görülür.

Duvarlarda takip edilen tamirat ve düzenlemeler yapının üç onarım evresi olduğuna işaret etmektedir. Mokissos'un en ayırt edici özelliği kuşkusuz sivil mimari dokusudur. Kısmen korunmuş binden fazla konut, Geç Antik Çağ'da, kentteki ve Kapadokya'daki sosyal ve ekonomik hayatın canlılığını bize hatırlatır (Resim 10).

Resim 10. Konut (Mokissos Kazı Arşivi)

Konutlar örtü tiplerine göre düz çatılı ve tonozla ya da kubbe tonozla örtülü iki farklı düzenleme gösterir. Düz çatılı yapıların büyük bir bölümü tek mekândan oluşur, pencereler seyrek ve giriş tek bir kapıdan sağlanır. Sıralar hâlinde inşa edilmiş ya da birimler hâlinde gruplandırılmış evler ortak duvarları paylaşırlar. Kubbeli evler bir kemerin birleştirdiği iki ayrı dörtgen mekândan oluşur. Bu ikiz mekânlar çoğunlukla, kapılar ve koridorlarla bağlanır. Yerel bazalt taş bloklardan inşa edilmiş duvarlar, düzgün kesme taş bloklarla oluşturulmuş özenli kapilento ve söveleriyle tezatlık oluşturur. Bizans kültürünün yayıldığı coğrafya düşünüldüğünde, nüfus yoğunluğu ve mahallerin büyüklüğü ve yaygınlığı anlamında Mokissos konut mimarisi gerçekten de üniktür.

Prokopios'un yazdıklarına bakılırsa Mokissos'ta 6. yüzyılda hamam da bulunuyordu. Ancak bugünkü kalıntılar kentte bir su sisteminin varlığına henüz işaret etmiyor. Çok sayıdaki sarnıç kentin su ihtiyacını biriktirme suyla karşıladığını gösteriyor.

Mokissos Antik Kenti'ndeki arkeolojik çalışmalar, 1994-1996 yıllarında, İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü adına Alman araştırmacı Albrecht Berger'in yürüttüğü yüzey araştırmasının ardından, 2020 yılında Aksaray Müzesi başkanlığında belgeleme çalışmaları ve 2021 yılından itibaren Cumhurbaşkanlığı iznli kazı statüsünde Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü izinleriyle Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nin katkılarıyla sürdürülmüştür (Resim 11).

Resim 11. Kazı Çalışmaları (Mokissos Kazı Arşivi)

“Doğal ve Kültürel Miras Turizmi” alanında ihtisas üniversitesi olan Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren İhtisaslaşma Koordinatörlüğü, 2023 sezonundan bu yana “Mokissos Heritage: Bir Geç Antik Çağ Kompleksini Yeniden İnşa Etmek” projesi kapsamında Mokissos kazılarını desteklemektedir.

Bu proje kapsamında batı Kapadokya’da Ihlara’ya yaklaşık 10 km uzaklıkta keşfedilmeyi bekleyen Mokissos’un Piskoposluk Kompleksi’nin dijital teknolojilerle sanal ortama aktarılması ve alanın kültürel turizme kazandırılması adına çalışmalar devam etmektedir. 2024 yılında “Geleceğe Miras Projesi” kapsamında yapılan yoğun çalışmalar sayesinde mimari ve küçük buluntulara ait korpus genişlemiştir (Resim 12).

Resim 12. Haç Pendant (Mokissos Kazı Arşivi)

Ziyaretçilerini Bekleyen Kent

“Nev’i şahsına münhasır” deyiminin sanki vücut bulmuş hâlidir Mokissos. Kapadokya’nın iklim ve yeryüzü karakteristiğinin aksi bir doğal peyzaj ile bölgenin yaygın kaya oyma mimarisinin zıttı düzgün kesme bloklardan inşa edilmiş yapılarından oluşan arkeolojik peyzaj Mokissos’u özel kılar. Dahası, volkanik dağın göz alıcı heybetinin gölgesinde Pompei’nin bir başka versiyonu gibidir. Elli hektarın üzerinde geniş bir alanı kapsayan sit alanı, İç Anadolu Bölgesi’nin bugüne kadar görece iyi korunmuş en geniş Geç Antik/Erken Bizans yerleşimidir. Batı ve Akdeniz bölgelerinde iyi bilinen Geç Antik Çağ şehirciliği Kapadokya özelinde ve İç Anadolu genelinde neredeyse tümüyle suskundur. Mokissos’un kalıntıları ve tarihteki

statüsü düşünüldüğünde kuşkusuz kentin kazılarla ortaya çıkarılıyor oluşu çok heyecan vericidir. Bölgenin çok önemli kültürel ziyaret noktalarından biri olan Ihlara’ya yaklaşık 10 km uzaklıkta olmasına ve eteklerinde kurulduğu Hasan Dağı’nda hâli hazırda devam eden yamaç paraşütü, bisiklet turu ve yürüyüş turu gibi doğa turizmi aktivitelerinin yanı başında bulunmasına rağmen sessizce rotasını kentin patikalarına çevirecek konuklarını bekler. Gerçekten de kent, dünyadaki kültürel miras alanlarında yeni yaklaşımlarla uygulanagelen sürdürülebilir bir arkeo-turizm alanı potansiyeli olması bakımından değerlidir. Elbette arkeolojik kazılar sayesinde ortaya çıkan bulgular, çağdaş belgeleme yöntemleriyle sunularak kentin yaşam dinamikleri ve evrelerinin aydınlatılmasına olanak sağlamaktadır. Öte yandan, kentin Kapadokya destinasyonuna yeni bir soluk getirmesi, kültür turizmi politika yapımcılarının, bölgesel kalkınma aktörlerinin, sivil yönetimlerin, yerel halkın ve bu alanda emek koymayı gönülden arzulayan her kurum ve bireyin çaba ve istekleriyle mümkün olacaktır. Calvino’nun kitabından bir pasajda yazdığı gibi;

“Marco Polo, tek tek her taşıyla bir köprüyü anlatıyor:

Peki köprüyü taşıyan taş hangisi? diye sorar Kubilay Han. Köprüyü taşıyan şu taş ya da bu taş değil, taşların oluşturduğu kemerin kavisi, der Marco. Kubilay Han sessiz kalır bir süre, düşünür. Sonra ekler: Neden taşları anlatıp duruyorsun bana? Beni ilgilendiren tek şey var, o da kemer. Marco cevap verir: Taşlar yoksa kemer de yoktur” (Görünmez kentler s. 127)

Mokissos’un Kapadokya kültürel mirasına ve sürdürülebilir turizme kazandırılması için multidisipliner bir yaklaşımla planlama yapmak elzemdir. Kenti, çevresel değerleriyle birlikte bütüncül bir yaklaşımla ve koruma ilkeleri çerçevesinde geleceğe aktarmak için kemerin her bir taşını anlamak değerlidir; taşlar yoksa kemer de yoktur...

Seçilmiş Kaynakça

- Berger, A. (1998). Viranşehir (Mokissos), ‘eine frühbyzantinische Stadt in Kappadokien. *Istanbulier Mitteilungen* 48, 349–429.
- Equini Schneider, E., Spanu, M., Morselli, Ch., Vismara, C. (1997). Varia Cappadocica. *Archeologia Classica* 49, 101-209.
- Hamilton, W. J. (1842). *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia*. Londra.
- Honigmann, E. (1939). *Le synekdèmos d’Hiéroklès et l’opuscule géographique de Georges de Chypre*, Corpus Bruxellense Historiae Byzantinae. Forma Imperii Byzantini, Fasc. I, Brüksel.
- Honigmann, E. (1935). *Die Ostgrenze des byzantinischen Reiches: von 363 bis 1071 nach griechischen, arabischen, syrischen und armenischen Quellen*. Brüksel.
- Ousterhout, R. G. (2017). *Visualizing Community. Art, Material Culture, and Settlement in Byzantine Cappadocia*, Washington DC.
- Peker, N., Erpek, C. (Basımda). Mokissos 2023. 44. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 27-31 Mayıs 2024. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.
- Restle, M. (1979). *Studien zur frühbyzantinischen Architektur Kappadokiens*. Denkschr Viyana.